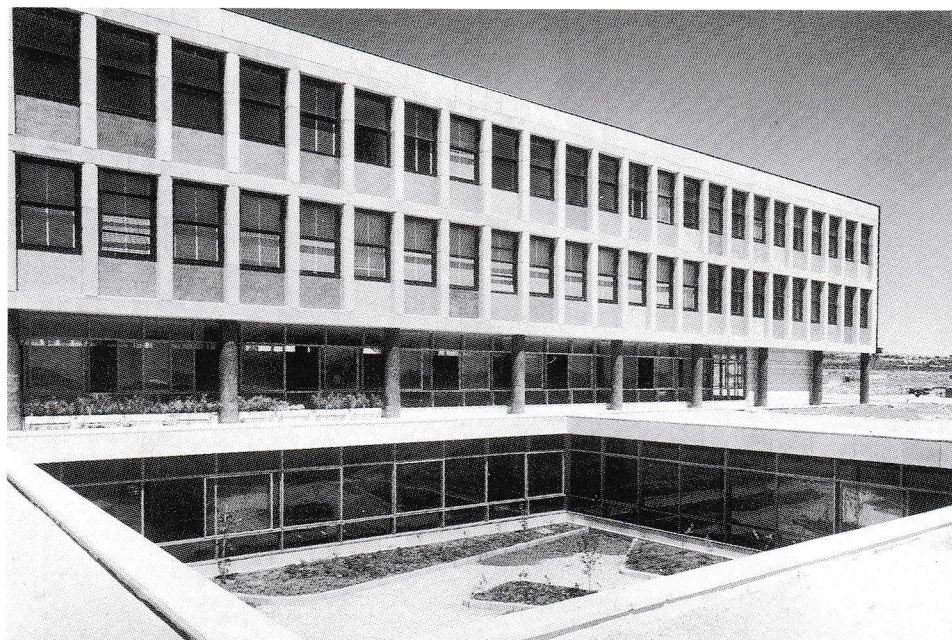

I believe in the skin of things as in that of women

LE CORBUSIER

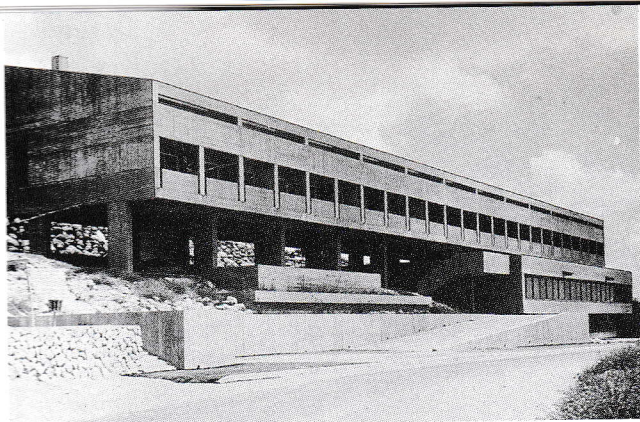
הפקולטה לכלכלה ומדעי החברה, גבעת רם, ירושלים / יסקי, פובזנר

אופנת הברוטליזם הגיעה לישראל בשנות ה-50 ופשטה כאן, ביתר שאת, בשנות ה-60. המוקד היה ה-UNITÉ D'HABITATION, בו "המציא" קורביזיה את ה-BETON BRUT שזיעזע – כפי שסיפרנו – לא מעט אדריכלים חשובים, ופשט כאופנה מידבקת שהשתוללה בעולם במשך שני עשורים לפחות.

גם אם קורביזיה התכוון למשהו אחר, התפרש ה"ברוטליזם" – כפי שמיהרו לכנותו – כאדריכלות "גברית" ונועזת, שאינה נזקקת לדקויות נוסח הסגנון האבסטרקטי של קורביזיה משנות ה-20 וה-30. ה"גסות" של החומר והניכור שלו עלו כנראה בקנה אחד עם הלכי הרוח והטעם הבתר-מלחמתיים, שהורגשו היטב גם בספרות האירופית והאמריקנית באותה תקופה.¹

הברוטליזם התקבל בארץ בזרועות פתוחות ובנפש חפצה. בדומה לארצות אחרות אימצה ישראל את האופנה, ובעיקר את עצם הרעיון של אדריכלות "ללא כפפות וללא עניבה"; הדבר הלם אותנו היטב.

בכל זאת ניתן להבחין בהבדלים בין האדריכלים השונים. די להתבונן בהבדל היסודי בין עבודות דב כרמי – האב – העושה ברוטליזם "בכפפות משי", לבין עבודות רם כרמי – הבן – העושה ברוטליזם "בכפפות איגרוף" על-מנת לעמוד על מרחב התמרון.

הוסטל בנצרת / יסקי, אלכסנדרוני

בחומר כשלעצמו – בטון חשוף – יש יתרונות וחסרונות. אין הוא חביב על הציבור בגלל חספוסו, גווניו האפורים המינוריים, ובגלל היותו מועד לכתמי רטיבות כתוצאה מגשמים. אלא שבאותה תקופה כפו האדריכלים – בעולם ובארץ – את הבטון הזה על הציבור ללא כל מעצורים. הטיפול בבטון החשוף היה מגוון: החל מבטון יצוק בתבניות חלקות עם מפגשי תבניות בלתי-מדויקים ("על-מנת להבליט את דרך המלאכה"), דרך יציקה בתוך תבניות עץ – ואז הבטון נראה כנגטיב של לוחות עץ – וכלה בעיבודים ויזויים נוסח פול רודולף בארצות-הברית. היו גם הרבה "פנטזים" אחרים, כגון סיתות הבטון לצורת אבן אפורה מסותתת, או שימוש בתבניות מיוחדות המקנות לבטון תבליטים גיאומטריים או חופשיים, לפי טעם האדריכל או האמן המעצב. מלבד הגימורים השונים גברה הנטייה, שהתגלתה עוד בשנות ה-20, להבליט את הקונסטרוקציה העשויה בטון – החומר ה"מודרני" – הבטון שימש גם למגמות אחרות.³ היו שהשתמשו בו לבטא את ייחודם האזורי (ביפן, למשל), והיו שהשתמשו בו פשוט כדי לא לפגור אחרי האופנה וכדי להטביע על בנייניהם את חותם המודרניזם.

בדומה לארצות אחרות, מרבית הבטונים אצלנו נוצקו בתבניות עץ או לבידים, ורק במקרים מעטים ניצלו את הפוטנציאל העיצובי של החומר כדי לקבל צורות מפוסלות.⁴ על מידת התאמתו של הבטון החשוף לאקלים הישראלי – כמבודד חום ורטיבות – נחלקו הדעות, אבל אין ספק שבעזרת טיפול מתאים יכול הבטון לשמש חומר בנייה יעיל. פתוחה יותר לוויכוח היא שאלת השתלבותו בנוף הבנוי והפנוי.⁵ בעקבות קורביזייה שכחו הישראלים את הטיח הלבן היס-תיכוני, שקורביזייה פייט לו בשנות ה-20.

בסיכומו של חשבון, הבטון מתגלה כ"חומר ביד היוצר". בבניינים לא מעטים נראה הוא כחומר טבעי, שגושיותו וכובדו הוויזואלי יוצרים שפה ארכיטקטונית מעניינת ועשירה – כאשר משתמשים בו במינון נכון. שילובו של בטון חשוף עם חומרים אחרים – לבנים, אבן, פלדה ואפילו עץ – פותח אפשרויות רבות ומעניינות כפי שהוכיח קורביזייה, ובעקבותיו אדריכלים רבים בעולם ובארץ.

1. אברהם יסקי

את הרכב משרדו שינה יסקי כמה פעמים. הוא החל את דרכו כאדריכל עצמאי, עם חברו שמעון פובזנר, כאשר פרשו יחד ממשרד שרון-אידלסון, לאחר שזכו בתחרות לתכנון בניין הפקולטה לכלכלה ומדעי החברה ע"ש א. קפלן בגבעת-רם. בניין זה מסתגל עקרונית לשורת בנייני הפקולטות הניצבים במרכז הקריה. הוא דומה להם בצורת המנסרה, בנפח, בגובה ואף בצורת הפנסטרציה המודולרית השלטת במרבית בנייני אותה קריה, ומשווה להם אופי מובהק של בנייני משרדים. בכל זאת הצליחו אדריכלי בניין זה להשיג ייחוד בכמה פרטים משמעותיים. תוך ניצול הטופוגרפיה, הם העמידו את קומת העמודים מעל למסד בנוי אבן גסה יותר, וכך נקשר המבנה אל הקרקע הסלעית. בגוף העליון, הדו-קומתי, הם הבליטו את השתי-יזעבר של התקרות המצטלבות עם החלוקה האנכית המודולרית (בדומה לבניין המנהלה של ד. כרמי). את החלונות ואת הפנלים שמתחתם

הם שיקעו בתוך החזית ועל-ידי כך הבליטו ביתר החלטיות את הסריג, שהחלון והקיר מתחתיו משמשים בו רק מילואה.

ייתכן כי הדבר נעשה לצורכי עידון המיחבר והבעתו האסתטית, ולשם העשרת המרקם של הקירות. מכל מקום, כפועל-יוצא מטיפול זה, מוצנעת עוד יותר תדמית "בניין האבן", שיסקי שולל עקרונית ורואה בה אנכרוניזם וזיוף. יתרת הבניין מצופה לוחות אבן נסורה. בקומת המסד החלונות מסודרים בצורה שונה, כמובן. המתח בין קומת המסד ה"ירושלמית" לבין הקומות העליונות ה"תל-אביביות" – למרות ציפוי בלוחות האבן – יוצר עניין מסוים. אלא שהמסד נעלם כליל מעיני עוברים ושבים לפני הכניסה לבניין.

הצמד יסקי-פובזנר בנו גם מספר בנייני מגורים בתל-אביב שיכלו לסמן מפנה ברמת העיצוב של "הבתים המשותפים" בעיר, אלא שזה לא קרה.⁶ בהרכב השני, יסקי-אלכסנדרוני, מתבלטת יותר ההשפעה הקורביזיאנית. השפעה זו מתגלה בצורות שונות אצל אדריכלים רבים בארץ. אבל בבנייני יסקי-אלכסנדרוני היא בולטת במיוחד.⁷ יסקי-אלכסנדרוני אינם מעתיקים ישירות, אלא שואלים ממנו אפקטים ופרטים שונים. בחלק מבנייניהם ניכר ניסיון רציני לשוות להם אופי ייחודי ומקורי. למשל בבניין ההוסטל לאקדמאים בנצרת מתגלה צירוף מעניין של ברטולזים (בטון חשוף) עם פיורים צורני המושפע מקורביזייה המוקדם. בבניין ההוסטל לאקדמאים בבאר-שבע גלויים האלמנטים הקורביזיאניים, הגם שהם מסוננים ומסוגגנים, והמרפסות עמוקות-הצל עושות את הבניין לכמעט מקומי בעיר המדברית. בבניין המכון למתכות בקריית הטכניון (1958) בולטת הגיאומטריה הנקייה לצד שוברי-שמש קורביזיאניים כבדים ופתרון הפינות האופייני. במבנה משולבת חדירה גיאומטרית של גוף גלילי דרך הגג השטוח, היוצרת חזות פיסולית פיוריסטית.

בניין "הסנה" בתל-אביב שומר גם הוא באדיקות על הדקדוק הצורני הקורביזיאני אך משולבים בו גם צורות וחומרים שפותחו במקומות אחרים בארץ ובחו"ל, כגון השימוש באלמנטים טרומיים בעלי אגרגט גלוי ("גרנוליטי"). בניין משרדים זה נשאר עד היום אחד הטובים מסוגו בעיר. כאשר בוחנים את המכנה המשותף של עבודות יסקי עם שני השותפים השונים⁸ מוצאים יסודיות ומקצועיות, המזכירות את מורשת המשרד ממנו יצאו אדריכלים אלה – משרד שרון-אידלסון. ניכרות בעבודות אלה – לפחות בחלקן – גם הפרגמטיות, הזהירות והרתיעה מהסתכנות במקורות-יתר.⁹